

Michał Osmenda

ORCID <https://orcid.org/0009-0002-4904-3944>

Akademia Nauk Stosowanych w Raciborzu

WOJNA IZRAELA PRZECIWKO HAMASOWI

Streszczenie (abstrakt): Praca analizuje historię i współczesność Izraela oraz Bliskiego Wschodu – począwszy od drugiej aliji, poprzez I wojnę światową z udziałem Lloyda George'a i T.E. Lawrence'a, aż po współczesne konflikty z Hamasem. Omawia założenie Izraela w 1948, wojny izraelsko-arabskie, kryzys sueski, wojnę sześciodniową i Jom Kipur. Zwraca uwagę na wpływ Holokaustu, rolę ONZ, kwestie osiedli i wpływ konfliktu na cywilów. Podkreśla wielowymiarowość konfliktu izraelsko-palestyńskiego, łączącego aspekty polityczne, historyczne i kulturowe oraz złożoność dążenia do trwałego rozwiązania.

Słowa kluczowe: Izrael, Hamas, Wojna, Bliski Wschód

TITLE: ISRAEL'S WAR AGAINST HAMAS

Abstract: The work examines the history and present day of Israel and the Middle East – beginning with the Second Aliyah, through World War I with Lloyd George and T.E. Lawrence, to the modern conflicts with Hamas. It discusses the founding of Israel in 1948, the Arab-Israeli wars, the Suez Crisis, the Six-Day War, and the Yom Kippur War. It highlights the impact of the Holocaust, the role of the UN, settlement issues, and the conflict's effects on civilians. The text emphasizes the multidimensional nature of the Israeli-Palestinian conflict, intertwining political, historical, and cultural factors, as well as the complexity of seeking a lasting solution.

Keywords: Israel, Hamas, War, Middle East

Wstęp

Żeby zrozumieć, co obecnie dzieje się w Izraelu, musimy cofnąć się ponad 100 lat, dokładnie do drugiej aliji. Kiedy zrozumiemy wydarzenia, które miały się na przestrzeni ponad wieku, możemy zrozumieć także konflikt, który obecnie dzieje się na terenie Strefy Gazy oraz pomiędzy samym Izraelem a Hamasem, i jak doszło do starć między Siłami Obrony Izraela (IDF) a Hamasem.

Pierwsza oraz druga alija

Pierwsza alija, znana również jako alija rolników, była pierwszą znaczącą falą nowoczesnej imigracji żydowskiej do Palestyny, która rozpoczęła się w 1881 roku i trwała do 1903 roku. Ta migracja była głównie napędzana przez Żydów z Europy Wschodniej, zwłaszcza z Imperium Rosyjskiego oraz w mniejszym stopniu z Jemenu. Szacuje się, że w ramach pierwszej aliji do Palestyny przybyło między 25 000 a 35 000 Żydów.

Główną przyczyną tej fali migracji były antysemickie pogromy w Imperium Rosyjskim, które skłoniły Żydów do szukania bezpiecznej przystani i nowego życia w Palestynie, historycznej ziemi przodków. To właśnie w tym okresie zaczęły kształtować się podstawy syjonizmu, ruchu społeczno-politycznego dążącego do utworzenia nowoczesnej żydowskiej tożsamości narodowej i ostatecznie własnego państwa. Pierwsza alija wpłynęła na rozwój rolnictwa w regionie poprzez zakładanie nowych osad i wspólnot rolniczych, co było istotnym krokiem w kierunku realizacji syjonistycznych aspiracji.

Niemniej jednak migracja ta napotkała na różne trudności, w tym problemy ekonomiczne i złe warunki życia, co skłoniło znaczną część imigrantów do powrotu do swoich krajów pochodzenia. Mimo tych wyzwań pierwsza alija odegrała kluczową rolę w kształtowaniu żydowskiej obecności w Palestynie, która była podstawą dla przyszłych fal imigracji i ostatecznego powstania państwa Izrael.

Druga alija, trwająca od 1904 do 1914 roku, była kluczowym momentem w historii żydowskiej imigracji do Ziemi Izraela, będąc częścią ruchu Shivat Zion. Ten okres charakteryzował się napływem około 35 000 imigrantów, głównie z Europy Wschodniej, ale także z Jemenu. Ci imigranci, różnorodni pod względem pochodzenia i celów, wpłynęli znacząco na kształtowanie społeczeństwa w Ziemi Izraela.

Podział imigrantów na cztery główne grupy odzwierciedlał różnorodność ich aspiracji i ról społecznych. Wśród nich byli ci, którzy włączyli się do istniejących tradycyjnych społeczności żydowskich, rolnicy tworzący nowe osadnictwo, pracujący w rolnictwie imigranci z Jemenu oraz młodzi idealiści z Europy Wschodniej, dążący do stworzenia nowego społeczeństwa syjonistycznego.

Znaczące zmiany miejskie, takie jak powstanie Tel Awiwu oraz rozwój dzielnic w Jerozolimie i Hajfie, były dowodem dynamicznego rozwoju regionu. Mniejszość idealistyczna, choć nieliczna, miała znaczący wpływ, inicjując tworzenie kibuców i moszawów, które były nowatorskimi formami wspólnot rolniczych.

Koncepcja „żydowskiej pracy” odegrała istotną rolę w narodowym odrodzeniu, mimo napięć między imigrantami a miejscowymi pracodawcami, którzy również zatrudniali robotników arabskich. Odpowiedź na te wyzwania była częściowo ukształtowana przez działalność grupy Bar Giora¹, a później organizacji Hashomer, które odgrywały rolę w obronie wspólnot żydowskich.

Pomimo znaczących osiągnięć trudności ekonomiczne i złe warunki życia sprawiły, że wielu imigrantów ostatecznie opuściło kraj. Mimo to do końca drugiej aliji społeczność żydowska w Ziemi Izraela osiągnęła liczbę około 80 000 osób, co świadczy o jej wzroście i adaptacji w okresie 1904-1914^{2,3,4}.

¹ Bar Giora to żydowska milicja założona w 1907 roku, będąca prekursorem organizacji Hashomer.

² Pierwsza alija, https://dbpedia.org/page/First_Aliyah [dostęp: 04.02.2024].

³ Pierwsza alija, <https://tohistoria.pl/alija/> [dostęp: 05.02.2024].

⁴ NLI – Druga alija, <https://www.nli.org.il/en/discover/israel/zionism/zionism-history/second-alayah> [dostęp: 03.11.2023].

David Lloyd George oraz misja dla Lawrence'a z Arabii

David Lloyd George, objąwszy w grudniu 1916 roku urząd premiera Wielkiej Brytanii, odznaczał się dynamizmem i skutecznością, kluczowymi cechami dla ożywienia brytyjskiego wysiłku wojennego podczas I wojny światowej. Mimo centralizacji rządu, reformy te nie objęły armii. Jego kadencja upamiętniona jest zwycięstwem wyborczym koalicji w 1918 roku (w pierwszych wyborach z udziałem kobiet) oraz podpisaniem Traktatu Wersalskiego w 1919 roku, ustanawiającego Ligę Narodów i warunki reparacji wojennych.

Thomas Edward Lawrence, znany jako Lawrence z Arabii, odegrał kluczową rolę w arabskim powstaniu podczas I wojny światowej jako brytyjski podpułkownik. Jego legenda została⁵⁶ ukształtowana w dużej mierze przez amerykańskiego dziennikarza Lowella Thomasa, wynikała bardziej z medialnej narracji niż historycznych czy bezpośrednich relacji. Przed wojną Lawrence pracował jako archeolog i fotograf, co pozwoliło mu na głębokie zrozumienie kultury arabskiej. W 1914 roku wstąpił do armii i został przydzielony do Kairu jako oficer łącznikowy i kartograf. Jego zaangażowanie w powstanie arabskie w 1916 roku obejmowało misje na terenie wroga w Arabii i współpracę ze Szarifem Faisalem, którego wsparł w marszu z Hidżazu do Syrii, zdobywając miasto Akaba.

Brytyjskie wykorzystanie rosnącego nacjonalizmu arabskiego przeciwko osmańskiej władzy kolonialnej było częścią szerszej strategii. Lawrence był kluczową postacią w tym procesie, wspierając arabskie siły przeciwko liniom komunikacyjnym Turków i sabotażowi kolejowemu prowadzącemu do Palestyny. Jego wkład w kluczowe zwycięstwa, w tym wkroczenie do Damaszku, miały istotne znaczenie w wydarzeniach podczas I wojny światowej.

Po zajęciu Damaszku Lawrence zaangażował się w działania na rzecz niepodległości Arabów w Londynie, reprezentując ich interesy na konferencjach pokojowych w Paryżu. Jednakże tajne porozumienie Sykes-Picot z 1916 roku i Deklaracja Balfoura z 1917 roku komplikowały sytuację na Bliskim Wschodzie, obiecując wsparcie dla niezależności arabskiej, jednocześnie planując podział regionu na sfery wpływów brytyjskie i francuskie, a także wspierając ideę narodowego domu dla ludu żydowskiego w Palestynie. To dualistyczne podejście Wielkiej Brytanii do obietnic złożonych zarówno Arabom, jak i Palestyńczykom, zwiastowało przyszłe konflikty w regionie⁷.

Skutki I wojny światowej oraz 20-lecie międzywojenne

Po zakończeniu I wojny światowej, w ramach porozumienia Sykes-Picot z 1916 roku, terytoria Palestyny zostały podzielone pomiędzy Francję i Wielką Brytanię. Francja otrzymała mandat nad Syrią i Libanem, podczas gdy Wielka Brytania nadzorowała Palestynę, Irak i Transjordanię. Decyzje te, podjęte na konferencji w San Remo w 1920 roku, często pomijały życzenia miejscowej ludności, co doprowadziło do frustracji i poczucia zdrady wśród

⁷ IWM – Kim był Lawrence z Arabii?, <https://www.iwm.org.uk/history/who-was-lawrence-of-arabia> [dostęp: 03.11.2023].

Arabów. Marzenia o niepodległej Arabii zostały zniweczone, a Palestyńczycy arabskiego pochodzenia zaczęli odnosić się do tego roku jako do 'ām al-nakbah, „roku katastrofy”.

W okresie międzywojennym relacje między Żydami a Arabami w Palestynie były napięte i komplikowały się. Mimo nadziei syjonistów na wspólny rozwój, imigracja żydowska spotkała się z arabskim oporem. Brytyjscy administratorzy często byli niezdolni do powstrzymania arabskiej przemocy, co zaowocowało tragicznymi zdarzeniami, takimi jak masakra w Hebronie w 1929 roku, gdzie zginęło 67 Żydów.

Reakcja żydowska na arabską opozycję była podzielona. Większość popierała politykę „samoograniczenia”, podczas gdy niektóre podziemne grupy żydowskie stosowały surowsze środki odwetowe. Sytuacja pogorszyła się w latach 1936-1939, kiedy Arabowie wznieśli powstanie przeciwko brytyjskiemu panowaniu. Komisja Peel'a, utworzona w Mandacie Palestyny w 1936 roku do zbadania przyczyn wzrastających napięć, zaleciła w 1937 roku podział Palestyny na dwa oddzielne państwa – żydowskie i arabskie. Propozycja ta została przyjęta przez Żydów, ale odrzucona przez Arabów.

Komisja Peel'a zapoczątkowała koncepcję podziału Palestyny, która była nowatorska, ale spotkała się z silnym oporem i nie została zrealizowana z powodu skomplikowanej sytuacji politycznej i ciągłej przemocy w regionie. To rozwiązanie wydawało się wówczas niemożliwe do wprowadzenia w życie, co pogłębiało podziały i konflikty na Bliskim Wschodzie^{8,9,10}.

Holokaust, reakcja świata oraz decyzje ONZ

Decyzja ONZ o podziale Palestyny w listopadzie 1947 roku, która zakładała utworzenie odrębnych państw żydowskiego i arabskiego, spotkała się z silnym oporem ze strony arabskich mieszkańców i przywódców. W odpowiedzi na tę decyzję arabskie milicje i bandy rozpoczęły zbrojne ataki na żydowskie osady cywilne, co zaostrzyło już i tak napiętą sytuację w regionie. Wielki Mufti Jerozolimy, Hadż Amin al-Husajni, był jednym z liderów antyżydowskich działań, wznecając falę przemocy.

Holokaust miał fundamentalne znaczenie dla globalnego postrzegania sprawy żydowskiej i przyczynił się do powstania państwa Izrael. Przed II wojną światową ruch syjonistyczny dążył do utworzenia żydowskiego państwa narodowego, ale to masowe prześladowania i ludobójstwo Żydów europejskich w czasie wojny dramatycznie wzmocniły argumenty na rzecz konieczności stworzenia bezpiecznej przystani dla Żydów. W następstwie wojny ONZ przegłosowała rezolucję o podziale Palestyny, co doprowadziło do ogłoszenia niepodległości Izraela w maju 1948 roku.

Otwarcie granic Izraela dla Żydów z całego świata, w tym dla setek tysięcy ocalałych z Holokaustu, którzy stracili swoje domy i rodziny, było kluczowe w pierwszych latach

⁸ I wojna światowa i później, <https://www.britannica.com/place/Palestine/World-War-I-and-after> [dostęp: 21.11.2023].

⁹ Mandat brytyjski, <https://www.adl.org/resources/backgroundunder/british-mandate> [dostęp: 25.10.2023].

¹⁰ Journal of Palestine Studies z University of California Press, <https://online.ucpress.edu/jps/article-abstract/41/3/54/54634/The-Origins-of-Hamas-Militant-Legacy-or-Israeli> [dostęp: 16.10.2023].

istnienia państwa. Przyjęcie tych imigrantów było nie tylko aktem humanitarnym, ale również stanowiło podstawę do budowy narodu. Wsparcie finansowe w postaci reparacji wojennych od Niemiec Zachodnich miało istotne znaczenie dla wczesnego rozwoju gospodarczego i infrastrukturalnego Izraela. Ta początkowa faza budowy państwa była czasem intensywnych wyzwań, zarówno wewnętrznych, jak i zewnętrznych, związanych z konfliktem arabsko-izraelskim i integracją dużej liczby imigrantów w społeczeństwie^{11,12}.

Pierwsza wojna Izraela

Ogłoszenie niepodległości przez Izrael 14 maja 1948 roku doprowadziło do powstania pierwszej antyizraelskiej koalicji, składającej się z państw arabskich: Egiptu, Transjordanii (obecnie Jordania), Iraku, Syrii i Libanu. Te kraje zaatakowały nowo powstałe państwo żydowskie, okupując obszary na południu i wschodzie Palestyny, które nie zostały przydzielone Żydom według planu podziału ONZ. Konflikt ten, znany w Izraelu jako Wojna o Niepodległość, a w świecie arabskim jako Nakba (Katastrofa), wywołał zaistnienie dużej liczby uchodźców i osób przesiedlonych.

Wojna o Niepodległość Izraela trwała od ogłoszenia niepodległości do 1949 roku. Po wycofaniu się Brytyjczyków, Izrael skoncentrował się na przejęciu kontroli nad kluczowymi drogami i odpieraniu ataków arabskich. Do początku 1949 roku izraelskie siły zdołały zająć cały Negew¹³ aż po granicę egipsko-palestyńską, z wyjątkiem Strefy Gazy.

Po serii osobnych porozumień rozejmowych między Izraelem a poszczególnymi państwami arabskimi w 1949 roku ustalono tymczasowe granice Izraela. Te rozejmy nie były traktatem pokojowym, ale tymczasowym zawieszeniem broni, co zapowiadało dalsze napięcia w regionie.

Rada Bezpieczeństwa ONZ była areną intensywnych debat na temat konfliktu w maju i czerwcu 1948 roku. Izrael w tym czasie otrzymał znaczące wsparcie od Związku Radzieckiego i niektórych krajów bloku wschodniego. Stany Zjednoczone i Wielka Brytania z kolei proponowały rezolucje wzywające do rozejmu, mające na celu ograniczenie postępów Izraela. Te działania odzwierciedlały zróżnicowane podejścia międzynarodowej społeczności do konfliktu, wahające się od wyraźnego poparcia Izraela po wyrażanie obaw o jego działania i wpływ na stabilność regionu^{14,15}.

¹¹ Uniwersytet Kalifornijski w Santa Barbara, na temat roli Holokaustu w ustanowieniu państwa Izrael, <https://holocaust.projects.history.ucsb.edu/Research/Proseminar/tomerkleinman.htm> [dostęp: 05.12.2023].

¹² Strona poświęcona Holokaustowi, <https://holocaust.projects.history.ucsb.edu> [dostęp: 05.12.2023].

¹³ Pustynia Negew znajduje się na południu Izraela. Jest to suchy i jałowy region, który zajmuje ponad połowę powierzchni kraju, rozciągając się od miasta Beer Szewa na północy aż do Zatoki Akaba na południowym wschodzie. Pustynia Negew charakteryzuje się zróżnicowanym krajobrazem, w tym górami, kraterami, suchymi rzekami (wadi) i oazami. Obszar ten ma duże znaczenie historyczne, archeologiczne oraz ekologiczne i jest ważnym miejscem dla badań nad pustynnieniem oraz zrównoważonym rozwojem.

¹⁴ Britannica – Wojny arabsko-izraelskie, <https://www.britannica.com/event/Arab-Israeli-wars> [dostęp: 03.11.2023].

¹⁵ Międzynarodowe reakcje na wojnę arabsko-izraelską I: Maj-czerwiec 1948 r. 12 – Międzynarodowe reakcje na wojnę arabsko-izraelską I: Maj-czerwiec 1948 r., <https://www.cambridge.org/core/books/abs/>

Kryzys Sueski

Kryzys sueski w 1956 roku, znany również jako wojna sueska, był punktem zwrotnym w historii Bliskiego Wschodu. Inwazja Izraela na Egipt, przeprowadzona wspólnie z Francją i Wielką Brytanią, była bezpośrednią odpowiedzią na nacjonalizację Kanału Sueskiego przez prezydenta Egiptu Gamala Abdela Nasera. Operacja Kadesh, jak nazwano izraelski udział w tym konflikcie, miała na celu zabezpieczenie swobodnej nawigacji przez Kanał Sueski, który był kluczową drogą handlową dla Izraela oraz usunięcie zagrożenia ze strony wojsk egipskich na Synaju.

Izraelska kampania wojskowa, która rozpoczęła się 29 października 1956 roku, była skoordynowana z działaniami brytyjskimi i francuskimi. Atak Izraela był odpowiedzią na blokadę Kanału Sueskiego i Zatoki Akaba oraz na zwiększoną liczbę ataków fedainów¹⁶ i wrogości ze strony państw arabskich. Plan zakładał lądowanie izraelskich spadochroniarzy w pobliżu Kanału i przesunięcie sił pancernych przez pustynię Synaj. Brytyjczycy i Francuzi mieli następnie wezwać obie strony do wycofania się z strefy kanału, spodziewając się odmowy Egiptu, aby następnie móc interweniować pod pretekstem „ochrony” Kanału.

Podczas operacji siły izraelskie szybko posunęły się naprzód na Synaju, a następnie zatrzymały się w odpowiedzi na międzynarodowe naciski, głównie ze strony Wielkiej Brytanii i Francji. Izraelskie wojska skutecznie pokonały Egipcjan, zajmując niemal cały Synaj do 5 listopada. Izrael zatrzymał się około 10 mil na wschód od Kanału, podczas gdy Egipt odmówił wycofania się z zachodniego brzegu.

Koniec konfliktu nastąpił po groźbach Związku Radzieckiego o użyciu „wszelkiego rodzaju nowoczesnej broni destrukcyjnej” oraz warunkowej ofercie Stanów Zjednoczonych dotyczącej pożyczki w wysokości 1 miliarda dolarów z Międzynarodowego Funduszu Walutowego, powiązanej z zaprzestaniem działań wojennych. Izrael, choć zmuszony do wycofania się, osiągnął swoje główne cele operacyjne, kontrolując Strefę Gazy i docierając aż do Szarm el-Szejk na Morzu Czerwonym. Operacja Kadesh, choć trwała tylko 100 godzin, miała długofalowe skutki dla regionu, w tym utworzenie sił pokojowych ONZ na Bliskim Wschodzie^{17,18}.

Droga do wojny sześciodniowej

W latach pomiędzy kryzysem sueskim a wojną sześciodniową w Egipcie zaznaczył się wzrost gospodarczy, poprawa dostępu do edukacji i społecznej mobilności oraz zwiększenie międzynarodowego wpływu i prestiżu. Jednak klęska Egiptu w wojnie sześciodniowej

israels-moment/international-responses-to-the-arabisraeli-war-i-mayjune-1948/09A4A8D6D8595075AC0FFAA231699AB0 [dostęp: 12.12.2023].

¹⁶ Ataki fedainów podczas kryzysu sueskiego w 1956 roku odnoszą się do działalności zbrojnej prowadzonej przez fedainów, czyli palestyńskich bojowników lub ochotników, którzy przeprowadzali rajdy i ataki z terytorium Egiptu na izraelskie cele.

¹⁷ Britannica – Kryzys Sueski, <https://www.britannica.com/event/Suez-Crisis> [dostęp: 02.11.2023].

¹⁸ Jewish Virtual Library – Tło i przegląd kampanii Synaj-Suez, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/background-and-overview-sinai-suez-campaign> [dostęp: 02.11.2023].

ujawniła, jak powierzchowne były te zmiany. W 1966 roku miały miejsce niewielkie protesty przeciwko Nasserowi, a w lutym 1968 głównie kampusy uniwersyteckie wybuchły gniewem. Studenci domagali się reform politycznych, w tym rządu reprezentatywnego i większych wolności osobistych. Pomimo obietnic żądania studentów pozostały niespełnione. Nasser wydał tzw. Program 30 Marca, który miał na celu demokratyzację społeczeństwa egipskiego, ale obiecane otwarcie polityczne szybko zostało zapomniane. Zamiast tego Egipcjanie skupili się na przygotowaniach do kolejnej konfrontacji z Izraelem.

W dniach poprzedzających wybuch wojny sześciodniowej miały miejsce ważne wydarzenia, które znacząco zaostrzyły sytuację w regionie:

18 maja 1967 – Sekretarz Generalny ONZ U Thant zgadza się na żądanie Egiptu o usunięcie sił pokojowych ONZ bez konsultacji w ONZ.

19 maja 1967 – Egipt wydała siły UNEF z Pasma Gazy i Synaju, kontynuując gromadzenie tam wojsk, których liczba szacowana jest na 80 000 żołnierzy i 550 czołgów.

26 maja 1967 – prezydent USA Lyndon B. Johnson ostrzega Izrael, by nie przeprowadzał ataku przewencyjnego, podczas gdy USA próbuje zbudować międzynarodowe poparcie dla planu otwarcia Cieśniny Tirańskiej.

Koniec maja 1967 – sześć państw arabskich, w reakcji na inicjatywę Egiptu, rozmieszcza ponad 230 000 żołnierzy w pobliżu granic Izraela. Jordania zgromadziła 56 000 żołnierzy i 270 czołgów, Syria 50 000 żołnierzy na Wzgórzach Golan, a Egipt miał gotowych do walki z Izraelem około 130 000 żołnierzy i 900 czołgów.

31 maja – 4 czerwca 1967 zostają wyemitowane groźne oświadczenia liderów arabskich.

Te działania i oświadczenia znacząco zwiększyły napięcie i wpłynęły na decyzję Izraela o podjęciu działań wojennych, które rozpoczęły się 5 czerwca 1967 roku.

Wojna sześciodniowa miała miejsce w czerwcu i była błyskawicznym konfliktem zbrojnym pomiędzy Izraelem a koalicją państw arabskich, w tym Egiptem, Jordanią i Syrią. Przebieg wojny charakteryzował się kilkoma kluczowymi wydarzeniami:

Atak Izraela: Izrael przeprowadził przewencyjny atak powietrzny na Egipt 5 czerwca, niszcząc większość egipskich sił powietrznych na ziemi, co znacząco wpłynęło na przebieg konfliktu.

Działania w Synaju: Po ataku na Egipt izraelskie siły ziemne szybko przejęły kontrolę nad Półwyspem Synaj.

Działania w Jerozolimie Wschodniej i na Zachodnim Brzegu: W odpowiedzi na ataki jordańskie Izrael przeprowadził działania wojskowe w Jerozolimie Wschodniej i na Zachodnim Brzegu, zajmując te obszary.

Przejęcie Wzgórz Golan: Izrael zdecydował się na atak na Wzgórz Golan 9 czerwca, mimo obaw przed interwencją Związku Radzieckiego. Atak izraelskich sił powietrznych na pozycje syryjskie poprzedził szturm lądowy. W wyniku ciężkich walk Izrael zdołał przejąć kontrolę nad Wzgórzami Golan, co było kluczowym elementem strategicznym z punktu widzenia bezpieczeństwa Izraela.

Przejęcie Wzgórz Golan przez Izrael było możliwe dzięki połączeniu precyzyjnych ataków powietrznych, skutecznych działań sił lądowych i problemów w komunikacji oraz dowodzeniu po stronie syryjskiej. Szczególnie istotne było przemieszczenie głównych sił przełamujących, w tym 8. Brygady z Synaju oraz Brygady Golani, które przekroczyły trudny teren i przełamały syryjski opór. Zdobycie kluczowych punktów, takich jak Tel Faher i Banias, nastąpiło jeszcze przed ogłoszeniem zawieszenia broni 10 czerwca, co ostatecznie pozwoliło na zajęcie całego regionu^{19,20,21,22}.

Po wojnie oraz przed wojną Jom Kipur

Po zakończeniu wojny sześciodniowej Izrael kontrolował terytorium cztery razy większe niż wcześniej. Egipt stracił Półwysep Synaj i Strefę Gazy, Jordania – Zachodni Brzeg i Wschodnią Jerozolimę, a Syria – strategiczne Wzgórza Golan. Kiedy Anwar el-Sadat został prezydentem Egiptu w 1970 roku, zastał kraj z problemami gospodarczymi i chciał pokoju, by odzyskać Synaj. W 1972 roku Sadat wydalil 20 000 radzieckich doradców z Egiptu i otworzył nowe kanały dyplomatyczne z Waszyngtonem. Utworzył też nowe sojusze, m.in. z Syrią i planował skoncentrowany atak na Izrael.

Szczegóły po wojnie sześciodniowej są skomplikowane i obejmują szereg działań dyplomatycznych, zmian w sojuszach, a także narastających napięć, które ostatecznie doprowadziły do wybuchu wojny Jom Kipur w 1973 roku

W dniach poprzedzających wybuch wojny Jom Kipur doszło do szeregu wydarzeń, które wskazywały na zbliżający się konflikt:

4 października izraelski wywiad wojskowy ocenił, że szanse na wojnę są niskie. Jednakże Ashraf Marwan, zięć byłego prezydenta Egiptu Gamala Abdela Nassera, przekazał Mossadowi ostrzeżenie o nadchodzącej wojnie na półtora dnia przed jej rozpoczęciem.

5 października: W Izraelu pojawiały się obawy o możliwy atak i dyskusje na temat potrzeby pełnej mobilizacji sił oraz prewencyjnego ataku powietrznego, jednak te propozycje zostały odrzucone. Później tego samego dnia zatwierdzono częściowe wezwanie rezerw, ale premier Izraela, Golda Meir, nadal odmawiała zezwolenia na działania wojskowe.

6 października: Egipt i Syria przeprowadziły skoordynowany atak z zaskoczenia na Izrael. Izraelskie siły na Wzgórzach Golan liczyły około 180 czołgów wobec 1400 syryjskich, a wzdłuż Kanału Sueskiego mniej niż 500 izraelskich obrońców z tylko trzema czołgami było atakowanych przez 600000 egipskich żołnierzy wspieranych przez 2000 czołgów i 550 samolotów.

¹⁹ CFR – Jak sześć dni 1967 roku ukształtowało współczesny Bliski Wschód, <https://www.cfr.org/expert-roundup/how-six-days-1967-shaped-modern-middle-east> [dostęp: 25.10.2023].

²⁰ Wojna sześciodniowa – oś czasu, <https://www.sixdaywar.org/timelines/> [dostęp: 27.10.2023].

²¹ Przegląd działań wojny sześciodniowej dzień po dniu, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/day-by-day-action-review-of-the-six-day-war> [dostęp: 02.11.2023].

²² Britannica – Wojny arabsko-izraelskie, <https://www.britannica.com/event/Arab-Israeli-wars> [dostęp: 03.11.2023].

Dodatkowo co najmniej dziewięć państw arabskich, w tym cztery państwa spoza Bliższego Wschodu, aktywnie wspierało wysiłki wojenne Egiptu i Syrii. W miesiącach przed atakiem Irak przeniósł eskadrę myśliwców Hunter do Egiptu. W trakcie wojny dywizja iracka składająca się z około 18 000 żołnierzy i kilkuset czołgów została rozmieszczona w centralnych Wzgórzach Golan i wzięła udział w ataku przeciwko izraelskim pozycjom 16 października.

Wojna Jom Kipur rozpoczęła się popołudniem 6 października 1973 roku, kiedy to Egipt i Syria równocześnie zaatakowały Izrael na dwóch frontach. Egipcjanie zaskoczyli Izrael, skutecznie przekraczając Kanał Sueski z mniejszymi niż oczekiwane stratami, podczas gdy siły syryjskie przeprowadziły ofensywę przeciwko izraelskim pozycjom, przełamując linię obronną i docierając do Wzgórz Golan. Niespodziewana intensywność egipskich i syryjskich ataków szybko zaczęła wyczerpywać izraelskie zapasy amunicji. Premier Izraela, Golda Meir, zwróciła się o pomoc do Stanów Zjednoczonych, podczas gdy izraelski sztab generalny opracowywał strategię bitwy. Wzrost gotowości do pomocy ze strony USA nastąpił, gdy Związek Radziecki rozpoczął dostawy zaopatrzenia dla Egiptu i Syrii.

Izraelskie Siły Obronne szybko odwróciły sytuację. Izrael zdołał wyłączyć część egipskich obron przeciwlotniczych, co pozwoliło siłom izraelskim pod dowództwem gen. Arie-la Sharona na przekroczenie Kanału Sueskiego i okrążenie egipskiej Trzeciej Armii. Na froncie golanowskim izraelskie wojska, ponosząc ciężkie straty, odparły Syryjczyków i posunęły się w kierunku Damaszku. Pomimo rezolucji ONZ 338 wzywającej do natychmiastowego zakończenia walk, walki trwały przez kilka kolejnych dni, co skłoniło ONZ do ponownego wezwania do zawieszenia broni. Po zwiększającej się presji międzynarodowej wojna ostatecznie zakończyła się 26 października. Izrael podpisał formalne porozumienie o zawieszeniu broni z Egiptem 11 listopada, a z Syrią 31 maja 1974 roku.

Wojna ta nie zmieniła natychmiast dynamiki konfliktu arabsko-izraelskiego, ale miała znaczący wpływ na kierunek procesu pokojowego między Egiptem a Izraelem, który ostatecznie doprowadził do zwrotu całego Półwyspu Synaj Egiptowi w zamian za trwały pokój. Konflikt okazał się kosztowny dla Izraela, Egiptu i Syrii, powodując znaczne straty w ludziach i zniszczenie dużej ilości sprzętu wojskowego. Choć Izrael zdołał powstrzymać jakikolwiek postęp Egiptu w odzyskaniu Synaju podczas wojny, nigdy nie przywrócił swoich pozornie nieprzeniknionych fortyfikacji wzdłuż Kanału Sueskiego, które Egipt zniszczył 6 października. Wyniki konfliktu wymagały od obu krajów koordynacji działań w celu rozdzielenia sił w krótkim okresie i uczyniły bardziej pilną potrzebę negocjowania stałego rozwiązania ich trwających sporów.

W 1974 roku, po wojnie Jom Kipur, Jordania i Izrael prowadziły rozmowy na temat tzw. umów o rozłączeniu. Te dyskusje wpisywały się w szersze negocjacje po konflikcie. Król Jordanii, Husajn, domagał się zwrotu Zachodniego Brzegu i Wschodniej Jerozolimy, ale napotkał na opór Izraela, który był pod wpływem dyplomacji USA. Do sierpnia 1974 roku trwały rozmowy o umowach rozłączenia, które uznały rolę Jordanii w reprezentowaniu interesów Palestyńczyków i utorowały drogę do regionalnej współpracy. Działo

się to na tle znaczącego napięcia związanego z zagrożeniem ze strony palestyńskich grup partyzanckich^{23,24,25,26}.

Normalizacja stosunków na Bliskim Wschodzie

Porozumienia z Camp David to historyczne umowy podpisane 17 września 1978 roku pomiędzy Izraelem i Egiptem, które doprowadziły do pierwszego traktatu pokojowego między Izraelem a jakimkolwiek z jego arabskich sąsiadów w następnym roku. Porozumienia, nazwane tak od miejsca negocjacji – letniej rezydencji prezydenckiej w Stanach Zjednoczonych, Camp David w stanie Maryland – zostały wynegocjowane przez prezydenta USA Jimmy'ego Cartera, premiera Izraela Menachema Begin'a oraz prezydenta Egiptu Anwara as-Sadata.

Tło tych porozumień wiąże się z historią konfliktów w regionie, począwszy od rezolucji ONZ z 1947 roku o podziale mandatu Palestyny, której Arabowie się sprzeciwili, po wojny arabsko-izraelskie, w tym sześciodniową wojnę z 1967 roku, kiedy to Izrael zajął terytoria takie jak Półwysep Synaj, Zachodni Brzeg czy Wzgórza Golan.

Inicjatywa do bezpośrednich kontaktów wyszła w listopadzie 1977 roku od prezydenta Egiptu Sadata, który odwiedził Jerozolimę i przemówił do izraelskiego parlamentu Knesetu. Pomimo wzajemnych napięć i różnic charakterów liderów, udało się zorganizować 13-dniowy szczyt, który rozpoczął się 5 września 1978 roku i był próbą kompleksowego rozwiązania istniejących kontrowersji.

Porozumienia z Camp David przyniosły dwa główne dokumenty. Pierwszy z nich, „Ramowy plan pokoju na Bliskim Wschodzie”, zakładał ustanowienie autonomicznej władzy w Ziemiach Okupowanych Izraela, czyli w Gazie i na Zachodnim Brzegu, co miało być krokiem w kierunku państwowości palestyńskiej. Wymagało to pełnej realizacji postanowień Rezolucji 242 ONZ, co obejmowało wycofanie izraelskich sił i osadników z ziem zdobytych podczas wojny sześciodniowej. Porozumienia uznawały również „słuszne prawa narodu palestyńskiego” i rozpoczynały proces nadania im pełnej autonomii w ciągu pięciu lat.

Drugie porozumienie, zatytułowane „Ramowy plan zawarcia traktatu pokojowego między Egiptem a Izraelem”²⁷, wstępnie określało warunki przyszłego traktatu pokojowe-

²³ Britannica – Wojna Jom Kippur, <https://www.britannica.com/event/Yom-Kippur-War> [dostęp: 06.11.2023].

²⁴ Jewish Virtual Library – Tło i przegląd Wojna Jom Kippur, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/background-and-overview-yom-kippur-war> [dostęp: 23.10.2023].

²⁵ Wojna Jom Kippur, <https://www.history.com/topics/middle-east/yom-kippur-war> [dostęp: 23.10.2023].

²⁶ Britannica – Wojny arabsko-izraelskie, <https://www.britannica.com/event/Arab-Israeli-wars> [dostęp: 03.11.2023].

²⁷ „Ramowy plan zawarcia traktatu pokojowego między Egiptem a Izraelem” odnosi się do porozumień osiągniętych podczas rozmów w Camp David we wrześniu 1978 roku, które doprowadziły do pierwszego oficjalnego traktatu pokojowego między państwem arabskim a Izraelem:

Wycofanie Izraela z Synaju: Izrael zobowiązał się do pełnego wycofania swoich sił zbrojnych z półwyspu Synaj, który został zajęty podczas wojny sześciodniowej w 1967 roku.

go, który został ostatecznie ratyfikowany przez obie strony sześć miesięcy później – w marcu 1979 roku, w Białym Domu.

Między 1978 a początkiem XXI wieku miało miejsce kilka znaczących wydarzeń w procesie pokojowym na Bliskim Wschodzie:

Szczyt w Madrycie (1991): Zainicjowany w odpowiedzi na Pierwszą Wojnę w Zatoce Perskiej oraz pierwszą intifadę palestyńską, nie doprowadził do porozumienia, ale sygnalizował odnowione zaangażowanie USA w zakończenie konfliktu.

Porozumienia z Oslo (1993-1995): W wyniku tajnych rozmów między Izraelem a OWP, przewidywały one pięcioletni okres przejściowy, wycofanie izraelskich wojsk i negocjacje w sprawie stałego rozwiązania. Pierwsze porozumienie podpisano w Waszyngtonie, a drugie w Egipcie.

Drugi szczyt w Camp David (2000): Przewodniczący OWP Jasir Arafat i premier Izraela Ehud Barak spotkali się na rozmowach pod egidą prezydenta USA Billa Clintona, ale nie udało się osiągnąć porozumienia, co przyczyniło się do wybuchu drugiej intifady palestyńskiej.

Konferencja w Annapolis (2007): Palestyna i Izrael były blisko zawarcia umowy w Akademii Marynarki Wojennej USA, ale wewnętrzne zawirowania polityczne w Izraelu przyczyniły się do zakończenia rozmów^{28,29,30}.

Operacja w Syrii

Operacja izraelska z 2007 roku, polegająca na zniszczeniu obiektu nuklearnego w Syrii, była efektem rozbudowanego procesu wywiadowczego i strategicznego planowania. Wcześniejsze raporty wywiadowcze z 2004 roku, sugerujące nuklearne ambicje Syrii, początkowo nie zostały uznane za wiarygodne. Jednak z czasem izraelski wywiad zidentyfikował zagrożenie i zapewnił istotne wsparcie operacyjne. Przeprowadzono rygorystyczne procedury decyzyjne, które obejmowały tajne dyskusje i ocenę psychologiczną syryjskiego przywództwa, mając na celu minimalizację ryzyka odwetu po ataku i utrzymanie tajemnicy operacji.

Operacja z 2007 roku, kiedy to Izrael przeprowadził atak na podejrzany o działalność nuklearną reaktor w Syrii, miała kilka międzynarodowych konsekwencji:

Normalizacja stosunków dyplomatycznych: Egipt i Izrael zgodzili się na normalizację stosunków, co obejmowało wymianę ambasadorów i handel.

Zapewnienia bezpieczeństwa: Uzgodniono, że półwysep Synaj pozostanie strefą zdemilitaryzowaną, co miało zapewnić bezpieczeństwo obu stronom.

²⁸ Britannica – Porozumienia z Camp David, <https://www.britannica.com/event/Camp-David-Accords> [dostęp: 17.10.2023].

²⁹ History.com – Porozumienia z Camp David, <https://www.history.com/topics/middle-east/camp-david-accords> [dostęp: 18.10.2023].

³⁰ The National News – Oś czasu: Proces pokojowy na Bliskim Wschodzie trwający cztery dekady, <https://www.thenationalnews.com/world/mena/timeline-the-four-decade-middle-east-peace-process-1.970763> [dostęp: 23.10.2023].

Przesłanie odstrasżające do Iranu: Publiczne przyznanie się Izraela do ataku posłużyło jako jasny sygnał dla Iranu, sygnalizując determinację państwa izraelskiego w zapobieganiu zdobycia zdolności nuklearnych przez jakiegokolwiek przeciwnika.

Strategiczne znaczenie: Operacja podkreśliła gotowość Izraela do działania w pojedynkę w celu neutralizacji postrzeganych zagrożeń nuklearnych, wzmacniając politykę prewencji przeciwko potencjalnej proliferacji nuklearnej w regionie.

Współdzielenie informacji wywiadowczych i dynamika dyplomatyczna: Operacja uwydatniła rolę wywiadu w identyfikacji i działaniu wobec zagrożeń nuklearnych. Ujawnienia w pamiętnikach byłego prezydenta USA George'a W. Busha pokazują, że informacje o syryjskim obiekcie były omawiane z Izraelem przed atakiem, co wskazuje na pewien poziom koordynacji między USA a Izraelem.

Odpowiedź społeczności międzynarodowej była wyraźnie stonowana, co mogło być wynikiem cichego traktowania operacji przez Izrael i braku pełnej współpracy Syrii z międzynarodowymi dochodzeniami. Wydarzenie to również uwypukliło złożoność geopolityki Bliskiego Wschodu z państwami takimi jak USA, które mają bezpośredni interes w stabilności i statusie nuklearnym regionu³¹.

HAMAS

Hamas jest organizacją, która od swojego powstania w 1987 roku stała na czele zbrojnego oporu na okupowanych palestyńskich terytoriach. Chociaż sama organizacja twierdzi, że jej działalność bojowa sięga roku 1935, to inni przypisują jej powstanie działaniom wywiadu izraelskiego po 1967 roku. Artykuł w „Journal of Palestine Studies”³² z University of California Press analizuje te sprzeczne narracje, koncentrując się na historycznych fundamentach Hamasu, począwszy od założenia w 1946 roku oddziału Bractwa Muzułmańskiego w Gazie, będącego organizacją macierzystą, a kończąc na jego wyłonieniu się jako odrębnej jednostki przy wybuchu pierwszej intifady. Szczególną uwagę zwrócono na militarne dokonania Bractwa Muzułmańskiego w Strefie Gazy przed rokiem 1987, a także na złożone i wzajemnie powiązane stosunki między Bractwem a Fatahem.

Wsparcie dla Hamasu wśród Palestyńczyków zmieniało się z upływem lat. W wyborach parlamentarnych w 2006 r. Hamas zdobył prawie połowę głosów (44,5%), ale jego poparcie spadło po konflikcie z Fatahem w 2007 r., kiedy to przejął kontrolę nad Gazą – badanie z grudnia tego samego roku wykazało zaledwie 24% poparcia wśród mieszkańców Gazy. Natomiast inne ankiety wskazują na różnorodność opinii – blisko 57% Gazan deklaroowało przynajmniej częściową aprobatę dla Hamasu, podobnie jak 52% mieszkańców Zachodniego Brzegu i 64% we Wschodniej Jerozolimie. Ponadto znacząca większość ankietowanych Palestyńczyków, aż 77%, uznaje Hamas za stronę triumfującą w najnowszych

³¹ Izraelski atak na syryjski reaktor jądrowy w 2007 roku: Wnioski dla Iranu, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/israels-2007-strike-syrian-nuclear-reactor-lessons-learned-iran> [dostęp: 07.12.2023].

³² Journal of Palestine Studies z University of California Press, <https://online.ucpress.edu/jps/article-abstract/41/3/54/54634/The-Origins-of-Hamas-Militant-Legacy-or-Israeli> [dostęp: 16.10.2023].

konfliktach z Izraelem, a 65% wierzy, że konfrontacje te powstrzymały wydalenie Palestyńczyków z ich domów^{33,34}.

Władze Izraela

„The Jewish Chronicle” z lutego 2018 roku opisuje Kneset jako parlament z systemem reprezentacji proporcjonalnej, z wieloma partiami politycznymi i rządami koalicyjnymi³⁵. W tym czasie było tam dziesięć partii, z których sześć stanowiło koalicję. Rząd był wtedy kierowany przez partię Likud, która jest prawicowa, a jej członkowie wahali się od umiarkowanie prawicowych do gorliwie osadniczych. Oprócz Likudu koalicję wspierały partie religijne i prawicowe, takie jak Jewish Home, Yisrael Beytenu oraz partie Haredi, jak United Torah Judaism i Shas, a także centroprawicowa Kulanu³⁶.

Zarzewie konfliktu w 2023 roku

Kwestia osiedli żydowskich na terytoriach palestyńskich jest uznawana za jeden z kluczowych i najbardziej kontrowersyjnych punktów w konflikcie izraelsko-palestyńskim. Nielegalne osiedla, które są budowane na ziemiach, które międzynarodowe prawo uznaje za palestyńskie, są często wskazywane jako przeszkoda w procesie pokojowym i źródło napięć między obiema stronami.

Budowa osiedli narusza rezolucje Rady Bezpieczeństwa ONZ i jest uznawana za naruszenie czwartej Konwencji Genewskiej dotyczącej ochrony cywilów w czasie wojny. Przez wielu międzynarodowych komentatorów, organizacji praw człowieka i polityków, osiedlanie się Izraelczyków na okupowanych terytoriach palestyńskich jest postrzegane jako przyczyniające się do eskalacji konfliktu, ponieważ podkopuje zaufanie między stronami oraz szanse na pokojowe rozwiązanie oparte na koncepcji dwóch państw.

Osiedla izraelskie to żydowskie wspólnoty zbudowane nielegalnie na palestyńskich ziemiach. Znajdują się one na Zachodnim Brzegu (w tym we Wschodniej Jerozolimie) oraz na Wzgórzach Golan, które są międzynarodowo uznawane za terytorium syryjskie. Obecnie na tych terenach mieszka między 600 000 a 750 000 osadników izraelskich w co najmniej 250 nielegalnych osiedlach (130 oficjalnych, 120 nieoficjalnych). Osiedla te dodatkowo pogłębiają okupację, napędzają przemoc, utrudniają Palestyńczykom dostęp do ich ziemi i zasobów oraz systematycznie podważają możliwość istnienia państwa palestyńskiego jako części rozwiązania dwupaństwowego, jak wskazano na sesji Rady Bezpieczeństwa ONZ.

Organizacja Narodów Zjednoczonych wielokrotnie oświadczała, że izraelskie osiedla na okupowanych palestyńskich terytoriach są rażącym naruszeniem prawa międzynarodo-

³³ Sprawy Zagraniczne – Artykuł pt. „Co Palestyńczycy naprawdę myślą o Hamasie”, <https://www.foreignaffairs.com/israel/what-palestinians-really-think-hamas> [dostęp: 21.10.2023].

³⁴ The Media Line – W sondażu wśród Palestyńczyków większość popiera Hamas, konflikt zbrojny, <https://www.themedialine.org/> [dostęp: 21.10.2023].

³⁵ W 20. Knesecie koalicję rządzącą tworzyły Likud, Kulanu, Żydowski Dom, Szas oraz Zjednoczony Judaizm Tory. Te partie współpracowały, aby utworzyć większość parlamentarną niezbędną do rządzenia.

³⁶ Kneset – wyjaśnienie, <https://www.knesset.gov.il/> [dostęp: 25.10.2023].

wego. Ponadto ekspansja osiedli uważana jest za domniemany zbrodni wojenną według Statutu Rzymskiego Międzynarodowego Trybunału Karnego (MTK) i powinna być traktowana jako taka przez wspólnotę międzynarodową. Izraelska okupacja terytoriów palestyńskich jest również uznana za niezgodną z prawem międzynarodowym ze względu na jej trwałość i politykę de facto aneksji prowadzoną przez rząd izraelski, jak stwierdziła powołana przez ONZ Komisja Śledcza w swoim pierwszym raporcie^{37,38}.

Inne aspekty obecnej wojny

Jerozolima jest miastem świętym dla Żydów, muzułmanów i chrześcijan, a jej status jest jedną z najbardziej spornych kwestii. Zarówno Izrael, jak i Palestyńczycy roszczą sobie prawo do miasta jako stolicy swojego państwa.

Miliony Palestyńczyków żyją jako uchodźcy w różnych krajach, w tym w obozach w sąsiednich państwach arabskich. Kwestia ich „prawa do powrotu” na terytoria kontrolowane obecnie przez Izrael jest jednym z kluczowych punktów spornych.

Izrael utrzymuje, że jego działania wojskowe i polityka bezpieczeństwa, w tym budowa bariery bezpieczeństwa, są konieczne do ochrony swoich obywateli przed atakami terrorystycznymi. Palestyńczycy twierdzą, że te działania naruszają ich prawa i ograniczają ich wolność.

Jak wspomniano wcześniej, ekspansja izraelskich osiedli na Zachodnim Brzegu jest uznawana za istotną przeszkodę w tworzeniu spójnego i żywotnego państwa palestyńskiego. Gospodarcza zależność Palestyńczyków od Izraela, ograniczenia w swobodzie przemieszczania się oraz blokady wpływają negatywnie na palestyńską gospodarkę i codzienne życie ludności. Dodatkowym utrudnieniem są wewnętrzne podziały polityczne wśród Palestyńczyków – przede wszystkim rozbieżności między Hamasem a Fatahem – które osłabiają spójność palestyńskiego frontu negocjacyjnego oraz utrudniają skuteczne zarządzanie terytoriami palestyńskimi.

Na konflikt znacząco oddziałują również interwencje regionalnych mocarstw oraz polityka międzynarodowa, w tym relacje Stanów Zjednoczonych z Izraelem i Palestyną. Akty przemocy popełniane zarówno przez izraelskich, jak i palestyńskich ekstremistów prowadzą do eskalacji napięć i torpedują proces pokojowy.

Te i inne czynniki – takie jak zmiany demograficzne, dostęp do wody i innych zasobów naturalnych, a także społeczne i religijne napięcia – wspólnie kształtują obecny stan konfliktu izraelsko-palestyńskiego.

³⁷ OHCHR – Komisja śledcza zbiera dowody zbrodni wojennych popełnionych przez wszystkie strony w Izraelu, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/10/commission-inquiry-collecting-evidence-war-crimes-committed-all-sides-israel> [dostęp: 06.11.2023].

³⁸ UN News – W ciągu ostatnich trzech miesięcy nastąpił znaczny wzrost przemocy na Zachodnim Brzegu Jordanu, <https://news.un.org/en/story/2023/09/1141572> [dostęp: 25.10.2023].

Przeddzień konfliktu oraz jego skutki i możliwy rozwój wydarzeń

Al Jazeera informuje, że inwazja Izraela na Gazę została określona jako początek i była przygotowywana od 7 października 2023 roku, kiedy to Hamas przeprowadził bezprecedensowy atak. Ten atak został opisany jako poważne niepowodzenie dla kraju, który jest uważany za posiadający jedno z najlepszych służb wywiadowczych na świecie. Postawiono pytanie, gdzie był izraelski wywiad i jak wpłynął on na decyzję o inwazji na Gazę.

Jeśli chodzi o porównanie z wojną Jom Kippur, symboliczne związki między tymi dwoma konfliktami mogą wynikać z niespodziewanego charakteru ataków, które doprowadziły do konfliktu oraz z kwestii wywiadowczych. Wojna Jom Kippur była znana z zaskoczenia Izraela przez koalicję państw arabskich, co również było uznane za niepowodzenie wywiadu. W obu przypadkach, wydaje się, że niedocenienie lub błędna ocena intencji i zdolności przeciwnika mogły mieć kluczowe znaczenie.

Informacje te wskazują na krytykę izraelskiego wywiadu z powodu niespodziewanego ataku przeprowadzonego przez Hamas, co stanowiło przyczynę do przeprowadzenia inwazji na Gazę przez Izrael.

Pierwsze 24 godziny konfliktu w 2023 roku między Izraelem a Hamasem zostały zrelacjonowane przez Al Jazeera. Rano w sobotę około 6:30 Hamas wystrzelił znaczną liczbę rakiet w kierunku południowego Izraela, co wywołało alarmy aż w Tel Awiwie i Beer Szewie. Hamas twierdził, że wystrzelił 5000 rakiet podczas początkowego ostrzału, podczas gdy izraelskie wojsko mówiło o 2500 rakietach. Około godziny później doszło do bezprecedensowej wieloaspektowej operacji Hamasu przez ląd, powietrze i morze, z wykorzystaniem przerw w barierach bezpieczeństwa. Atak ten nastąpił po incydentach z udziałem izraelskich osadników w meczecie Al-Aksa oraz rekordowej liczbie zabitych Palestyńczyków w poprzednich miesiącach. Od 9:45 rano słychać było eksplozje w Gazie, a o 10:00 rzecznik wojskowy Izraela ogłosił, że siły powietrzne przeprowadzają ataki w Gazie. Walki z użyciem broni palnej trwały między izraelskimi siłami a palestyńskimi bojownikami na południu Izraela, a izraelskie ataki lotnicze i ostrzał raketowy trwały do późnej nocy.

Była także masakra na festiwalu muzycznym Supernova w Izraelu, podczas której zginęło co najmniej 260 osób, to jeden z najtragiczniejszych aktów terroru w historii kraju. Festiwal odbywał się na otwartym polu poza kibucem Re'im, około 5,3 km od muru oddzielającego Gazę od południowego Izraela. Napastnicy, którzy przybyli na miejsce w ciężarówkach i na motocyklach, byli uzbrojeni w kamizelki kuloodporne, karabiny AK-47 oraz granatniki przeciwpancerne. Atakujący otworzyli ogień do młodych Izraelczyków zgromadzonych na festiwalu elektronicznej muzyki, obchodzących żydowskie święto Sukkot. Świadkowie opisali chaos i strach, gdy napastnicy strzelali do uciekających ludzi, wielu z nich zostało postrzelonych w plecy podczas ucieczki.

W dniach następujących po początkowych 24 godzinach konfliktu w 2023 roku sytuacja w Strefie Gazy dramatycznie się pogorszyła. Izrael kontynuował bombardowania przez 33 dni z rzędu, co doprowadziło do humanitarnej katastrofy w oblężonej palestyńskiej enklawie. Według danych:

Izraelskie naloty powodowały śmierć jednego dziecka co 10 minut od początku wojny.

Najnowsze dane dotyczące ofiar z 8 listopada wykazały co najmniej 10 569 zabitych, w tym co najmniej 4 324 dzieci i 2 823 kobiety oraz co najmniej 26 475 rannych, w tym co najmniej 8 663 dzieci i 6 327 kobiet.

Mieszkańcy Gazy szukali schronienia w szpitalach i szkołach ONZ, ale te miejsca również nie były wolne od ataków izraelskich. Zabito 193 pracowników medycznych, a zniszczono 57 ambulansów.

Codziennie w Gazie średnio zabijanych było 15 osób, w tym 6 dzieci, rannych 35 osób, zrzuconych 42 bomby i zniszczonych 12 budynków.

Od początku wojny zginęło co najmniej 36 dziennikarzy, głównie Palestyńczyków. Gaza, która znajduje się pod izraelską blokadą od 2007 roku, stała w obliczu groźby przekształcenia w „opustoszałą wyspę” przez izraelskiego premiera Benjamina Netanjahu, który ostrzegł mieszkańców, by „natychmiast opuścili” teren.

Sygnalizuje to nie tylko intensywność i skalę działań wojennych, ale także tragiczne konsekwencje dla ludności cywilnej, w tym dzieci, kobiety oraz personelu medycznego i dziennikarzy.

Zgodnie z opinią opublikowaną w POLITICO, izraelskie argumenty dotyczące konfliktu w Gazie w 2023 roku skupiają się na kilku kwestiach:

Izrael podkreśla, że Hamas nie stanowi egzystencjalnego zagrożenia dla państwa, a Izrael posiada znaczące zdolności militarne oraz wsparcie międzynarodowe, które pozwalają mu na obronę przed atakami Hamasu.

Ani Izrael, ani Hamas nie wykazali zainteresowania rzeczywistym procesem politycznym. Izrael nie wyraża chęci negocjowania z Hamasem, który zbudował swoją reputację na oporze wobec Izraela i którego rządy w Gazie są uznawane za represyjne.

Obecna sytuacja, w której Hamas kontroluje Gazę, jest korzystna dla prawicowej polityki w Izraelu, ponieważ obecność uznawanej za terrorystyczną organizacji na granicach Izraela jest argumentem przeciwko negocjacom pokojowym i tworzeniu państwa palestyńskiego.

Izrael preferuje militarne działania mające na celu osłabienie możliwości Hamasu zamiast dążenia do rozwiązań politycznych, co pozwala na unikanie ustępstw w kwestii palestyńskiego państwowości.

Nawet jeśli Izrael zastosowałby swoją przewagę powietrzną, nie jest to wystarczające do całkowitego wyeliminowania Hamasu, który dysponuje siecią tuneli mogących służyć jako bazy do długotrwałej wojny partyzanckiej.

Te argumenty odzwierciedlają pogląd, że obecny konflikt i odpowiedź Izraela są kierowane przez konieczność obrony i brak realnej alternatywy politycznej, co skutkuje utrzymaniem status quo.

Odpowiedź międzynarodowa na konflikt w Gazie w 2023 roku była zróżnicowana. Niemcy i Turcja zaoferowały pomoc, w tym leczenie rannych i wsparcie medyczne. Z ko-

lei Stany Zjednoczone wezwały do deeskalacji konfliktu i powrotu do negocjacji. Starania o osiągnięcie zawieszenia broni i trwałego pokoju są kontynuowane, a kanały dyplomatyczne są wykorzystywane do prowadzenia negocjacji. Jednak osiągnięcie zawieszenia broni jest trudnym zadaniem, ponieważ obie strony pozostają nieugięte w swoich celach i żądaniach.

Hamas poinformował, że wysłał wysokopoziomową delegację do Rosji i odbył rozmowy z rosyjskim ministrem spraw zagranicznych Siergiejem Ławrowem. Wizyta ta odzwierciedlała wagę Hamasu wśród głównych światowych aktorów. Związek Rosji z Hamasem wzrósł na przestrzeni lat, a Rosja dążyła do zwiększenia swojej roli w palestyńskim procesie pojednawczym. Oficjalne wsparcie Moskwy dla Hamasu nastąpiło również w czasie, gdy jej stosunki z Izraelem pogorszyły się po inwazji na Ukrainę. Izrael utrzymał ostrożną postawę w tej wojnie, ale wizyta izraelskiego ministra spraw zagranicznych Eliego Cohena w Kijowie w lutym oznaczała małą zmianę, ponieważ Izrael coraz bardziej martwi się o współpracę wojskową Moskwy z Teheranem i użycie irańskich dronów na Ukrainie.

Operacja wojskowa Sił Obronnych Izraela (IDF) w Strefie Gazy, włączając w to szeroko zakrojone naloty oraz strategiczne otoczenie miasta Gaza, stanowiła część większej ofensywy, mającej na celu osiągnięcie kluczowych celów bezpieczeństwa narodowego. Działania te skupiały się na ograniczeniu potencjału operacyjnego Hamasu, zarówno poprzez bezpośrednie ataki na zidentyfikowane cele, jak i poprzez apelowanie do cywilów o przemieszczenie się na bezpieczniejsze południowe obszary, w celu zminimalizowania cywilnych ofiar konfliktu. Izrael zarzucał Hamasowi stosowanie taktyki używania ludności cywilnej jako żywych tarcz, jednocześnie podejmując działania mające na celu utrudnienie ewakuacji. W wyniku tych działań setki tysięcy Palestyńczyków zostało zmuszonych do opuszczenia swoich domów i szukania schronienia.

Według zgromadzonych danych wzrost antysemityzmu jest obserwowany w kilku krajach w odpowiedzi na konflikt izraelsko-palestyński.

Według Anti-Defamation League odnotowano 388% wzrost antysemityzmu w Stanach Zjednoczonych od czasu ataku Hamasu 7 października, który spowodował śmierć ponad 1400 osób. Incydenty antysemityzmu były obserwowane na terenie całego kraju, w tym na uczelniach, takich jak Harvard i Cornell. Antysemityzm wzrastał i był normalizowany zarówno przez skrajną prawicę, jak i skrajną lewicę. Sekretarz Bezpieczeństwa Wewnętrznego USA, Alejandro Mayorkas, wskazał również na wzrost zagrożeń wobec społeczności żydowskich, muzułmańskich i arabsko-amerykańskich. Jonathan Greenblatt z Anti-Defamation League (ADL) podkreślił, że niedawne akty antysemityzmu przekraczają typowe zjawiska i były skierowane na miejsca, które nie są z natury szczególnie żydowskie, takie jak kawiarnie czy lodziarnie.

W Wielkiej Brytanii incydenty antysemickie wzrosły o 581% od ataku Hamasu na Izrael. Community Security Trust (CST), organizacja reprezentująca brytyjskich Żydów w kwestiach rasizmu i policji, odnotowała 320 incydentów antysemickich między 7 a 16 października, co stanowi siedmiokrotny wzrost w porównaniu z 47 incydentami zanotowanymi w tym samym okresie w roku poprzednim. Wśród tych zdarzeń było 15 napaści, 14 przypadków uszkodzenia żydowskiej własności i 244 przypadki obraźliwego

zachowania, z czego 86 miało miejsce online. Przykłady incydentów obejmowały m.in. groźby wobec sklepu koszernego w Liverpoolu oraz wandalizację dwóch żydowskich szkół w północnym Londynie.

W Rosji, po ataku tłumy na lotnisko w regionie Dagestanu, gdzie szukano Żydów do skrzywdzenia po przybyciu samolotu z Tel Awiwu, prezydent Federacji Wspólnot Żydowskich w Rosji wezwał władze do surowego ukarania organizatorów. Rabin Aleksander Boroda skomentował, że zamieszki na lotnisku „podważają podstawowe fundamenty naszego wielokulturowego i wielonarodowego państwa”³⁹.

We Francji odnotowano 819 aktów antysemityzmu od ataków Hamasu 7 października i następującej po nich wojny rozpoczętej przez Izrael w Strefie Gazy. Szczegóły dotyczące natury tych incydentów nie zostały precyzyjnie opisane, ale liczba ta wskazuje na znaczący wzrost antysemityzmu.

Te dane ukazują, że konflikt izraelsko-palestyński ma wpływ na wzrost antysemityzmu w różnych częściach świata, co ma swoje odzwierciedlenie w liczbie zgłoszonych incydentów w tych trzech krajach.

Istnieją liczne doniesienia i dowody sugerujące, że Izrael mógł popełnić zbrodnie wojenne w trakcie konfliktów z Palestyną. Organizacja Amnesty International wskazuje na izraelską blokadę Strefy Gazy, która trwa od 16 lat, określając ją jako zbiorową karę dla ludności Gazy, co stanowi zbrodnię wojenną i kluczowy element izraelskiego systemu apartheidu.

Z kolei Wysoki Komisarz Narodów Zjednoczonych ds. Praw Człowieka, Volker Türk, stwierdził, że zbrodnie wojenne zostały popełnione zarówno przez Izrael, jak i Hamas w konflikcie, który wybuchł w październiku 2023 r. Niezależna Międzynarodowa Komisja Śledcza ONZ ds. Okupowanych Terytoriów Palestyńskich, w tym Wschodniej Jerozolimy, zgromadziła już wyraźne dowody, że mogły być popełnione zbrodnie wojenne w najnowszym wybuchu przemocy w Izraelu i Gazie, i wezwała do pociągnięcia do odpowiedzialności wszystkich, którzy naruszyli prawo międzynarodowe, celując w cywilów.

Eksperci prawa międzynarodowego, tacy jak David Crane, podkreślają, że celowe atakowanie cywilów i obiektów cywilnych bez konieczności wojskowej stanowi zbrodnię wojenną. Ponadto Międzynarodowy Trybunał Karny (ICC) rozważa śledztwo w sprawie domniemanych zbrodni wojennych popełnionych podczas walk między Izraelem a palestyńskimi grupami zbrojnymi.

Te doniesienia i śledztwa są częścią szerokiej debaty międzynarodowej na temat działań Izraela w konflikcie izraelsko-palestyńskim, w którym pojawiają się ciągłe oskarżenia o naruszanie praw człowieka i prawa międzynarodowego^{40,41,42,43,44,45,46,47,48,49,50,51}.

³⁹ Zamieszki na lotnisku w Machaczkale. Szef Federacji Gmin Żydowskich w Rosji: uczestnicy powinni zostać ukarani, <https://polskieradio24.pl/5/1223/artykul/3271153,zamieszki-na-lotnisku-w-machaczkale-szef-federacji-gmin-zydowskich-w-rosji-uczestnicy-powinni-zostac-ukarani> [dostęp: 08.01.2024].

⁴⁰ ABC News Australia – Izrael, Gaza, aktualizacje bloga na żywo, <https://www.abc.net.au/news/2023-11-09/israel-gaza-live-blog-updates-november-9/103081944> [dostęp: 18.11.2023].

Podsumowanie

Moim zdaniem Izrael stoi tylko przed następującym wyborem:

- 1) Zniszczenie Strefy Gazy – taka opcja oznaczałaby kontynuację lub intensyfikację działań militarnych w celu osłabienia infrastruktury militarnej i rządowej w Strefie Gazy. To może jednak prowadzić do międzynarodowej krytyki i pogorszenia sytuacji humanitarnej.
- 2) Zniszczenie Hamasu i porozumienie z Palestyńczykami, Izrael mógłby skupić się na demilitaryzacji Hamasu i wznowieniu dialogu pokojowego z umiarkowanymi frakcjami palestyńskimi. To mogłoby prowadzić do długoterminowego rozwiązania konfliktu, ale wymagałoby znacznych koncesji dyplomatycznych i bezpieczeństwa.

Analizując wydarzenia na Bliskim Wschodzie, możemy próbować przewidzieć kierunek, w którym podąża państwo Izrael. Sytuacja w regionie jest dynamiczna i może zmieniać się w zależności od wielu czynników, co sprawia, że przyszłość jest niepewna. Możliwy jest scenariusz, w którym konflikty Izraela z państwami arabskimi nasilą się, co może prowadzić do poważnych konfrontacji. Z drugiej strony eliminacja takich grup jak Hamas

⁴¹ Al Jazeera – Artykuł pt. „Ujęcie: Jak izraelska „porażka wywiadowcza” wpłynęła na wojnę w Strefie Gazy?”, <https://www.aljazeera.com/news/longform/2023/10/9/israel-hamas-war-in-maps-and-charts-live-tracker> [dostęp: 21.10.23].

⁴² Al Jazeera – Mapowanie izraelskiej okupacji Strefy Gazy w Palestynie, <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/18/mapping-israeli-occupation-gaza-palestine> [dostęp: 24.10.2023].

⁴³ AP News – Izrael, Hamas, zbrodnie wojenne w Strefie Gazy, MTK, <https://apnews.com/article/israel-hamas-gaza-war-crimes-icc-1a42212b95a7f6ce54909fb22e0d681d> [dostęp: 07.11.2023].

⁴⁴ Izraelskie wojska podzieliły Strefę Gazy na dwie części, <https://www.dw.com/en/israeli-troops-split-gaza-strip-in-two/video-67311637> [dostęp: 07.11.2023].

⁴⁵ France24 – Od ataku Hamasu francuska społeczność żydowska zmagą się z gwałtownym wzrostem antysemityzmu, <https://www.france24.com/en/europe/20231102-since-hamas-attack-france-s-jewish-community-faces-a-surge-in-anti-semitism> [dostęp: 18.10.2023].

⁴⁶ Działania wojenne między Izraelem a palestyńskimi grupami zbrojnymi, <https://www.hrw.org/news/2023/10/09/questions-and-answers-october-2023-hostilities-between-israel-and-palestinian-armed> [dostęp: 07.11.2023].

⁴⁷ Zamieszki na lotnisku w Machaczkale. Szef Federacji Gmin Żydowskich w Rosji: uczestnicy powinni zostać ukarani, <https://polskieradio24.pl/5/1223/artykul/3271153,zamieszki-na-lotnisku-w-machaczkale-szef-federacji-gmin-zydowskich-w-rosji-uczestnicy-powinni-zostac-ukarani> [dostęp: 08.01.2024].

⁴⁸ ITV News – Antysemickie incydenty w Wielkiej Brytanii rosną od wybuchu wojny Izrael-Gaza, <https://www.itv.com/news/2023-10-17/antisemitic-incidents-in-uk-rise-by-581-since-outbreak-of-israel-gaza-war> [dostęp: 20.10.2023].

⁴⁹ Politico – Analiza izraelskiego punktu widzenia na konflikt w Gazie, <https://www.politico.com/news/israel-gaza-conflict> [dostęp: 05.11.2023].

⁵⁰ Reuters – Jak fala antysemityzmu wpływa na kraje na całym świecie, <https://www.reuters.com/world/how-surge-antisemitism-is-affecting-countries-around-world-2023-10-31> [dostęp: 20.10.2023].

⁵¹ The Times of Israel – IDF rozpoczyna szeroko zakrojone ataki w Strefie Gazy, podczas gdy wojska lądowe dzielą ją na dwie części, <https://www.timesofisrael.com/idf-launches-widespread-strikes-in-gaza-as-ground-troops-divide-strip-in-two/> [dostęp: 08.11.2023].

może również doprowadzić do okresu względnej stabilności w regionie. Ostateczny obraz sytuacji wyklaruje się jednak dopiero w miarę rozwoju wydarzeń i ewolucji konfliktu⁵².

Tekst przygotowano na przełomie listopada/grudnia 2023 roku.

Bibliografia

1. 12 – Międzynarodowe reakcje na wojnę arabsko-izraelską I: Maj-czerwiec 1948 r., <https://www.cambridge.org/core/books/abs/israels-moment/international-responses-to-the-arab-israeli-war-i-may-june-1948/09A4A8D6D8595075AC0FFAA231699AB0> [dostęp: 12.12.2023].
2. ABC News Australia – Izrael, Gaza, aktualizacje bloga na żywo, <https://www.abc.net.au/news/2023-11-09/israel-gaza-live-blog-updates-november-9/103081944> [dostęp: 18.11.2023].
3. Al Jazeera – Artykuł pt. „Ujęcie: Jak izraelska „porażka wywiadowcza” wpłynęła na wojnę w Strefie Gazy?”, <https://www.aljazeera.com/news/longform/2023/10/9/israel-hamas-war-in-maps-and-charts-live-tracker> [dostęp: 21.10.2023].
4. Al Jazeera – Mapowanie izraelskiej okupacji Strefy Gazy w Palestynie, <https://www.aljazeera.com/news/2021/5/18/mapping-israeli-occupation-gaza-palestine> [dostęp: 24.10.2023].
5. Al-Monitor – Informacje o wizycie przedstawicieli Hamasu w Rosji i spotkaniu z rosyjskim ministrem spraw zagranicznych Siergiejem Ławrowem, <https://www.al-monitor.com/originals/2023/10/hamas-delegation-arrives-russia> [dostęp: 27.10.2023].
6. Amnesty International – Uderzające dowody zbrodni wojennych, gdy izraelskie ataki niszczą całe rodziny w Strefie Gazy, <https://www.amnesty.org/en/latest/news/2023/10/damning-evidence-of-war-crimes-as-israeli-attacks-wipe-out-entire-families-in-gaza> [dostęp: 16.10.2023].
7. Anti-Defamation League [ADL] artykuł dotyczący konfliktów izraelsko-arabskich przed utworzeniem państwa Izrael [dostęp: 03.11.2023].
8. AP News – Izrael, Hamas, zbrodnie wojenne w Strefie Gazy, MTK, <https://apnews.com/article/israel-hamas-gaza-war-crimes-icc-1a42212b95a7f6ce54909fb22e0d681d> [dostęp: 07.11.2023].
9. Britannica – Kryzys Sueski, <https://www.britannica.com/event/Suez-Crisis> [dostęp: 02.11.2023].
10. Britannica – Porozumienia z Camp David, <https://www.britannica.com/event/Camp-David-Accords> [dostęp: 17.10.2023].
11. Britannica – Wojna Jom Kippur, <https://www.britannica.com/event/Yom-Kippur-War> [dostęp: 06.11.2023].
12. Britannica – Wojny arabsko-izraelskie, <https://www.britannica.com/event/Arab-Israeli-wars> [dostęp: 03.11.2023].
13. Cambridge University Press „Moment Izraela” – Rozdział 12, <https://www.cambridge.org/core/journals/israels-moment> [dostęp: 05.11.23].
14. CFR – Jak sześć dni 1967 roku ukształtowało współczesny Bliski Wschód, <https://www.cfr.org/expert-roundup/how-six-days-1967-shaped-modern-middle-east> [dostęp: 25.10.2023].
15. DW – Izraelskie wojska podzieliły Strefę Gazy na dwie części, <https://www.dw.com/en/israeli-troops-split-gaza-strip-in-two/video-67311637> [dostęp: 08.11.2023].

⁵² Al-Monitor – Informacje o wizycie przedstawicieli Hamasu w Rosji i spotkaniu z rosyjskim ministrem spraw zagranicznych Siergiejem Ławrowem, <https://www.al-monitor.com/originals/2023/10/hamas-delegation-arrives-russia> [dostęp: 27.10.2023].

16. Działania wojenne między Izraelem a palestyńskimi grupami zbrojnymi, <https://www.hrw.org/news/2023/10/09/questions-and-answers-october-2023-hostilities-between-israel-and-palestinian-armed> [dostęp: 07.11.2023].
17. France24 – Od ataku Hamasu francuska społeczność żydowska zmaga się z gwałtownym wzrostem antysemityzmu, <https://www.france24.com/en/europe/20231102-since-hamas-attack-france-s-jewish-community-faces-a-surge-in-anti-semitism> [dostęp: 18.10.2023].
18. History.com – Porozumienia z Camp David, <https://www.history.com/topics/middle-east/camp-david-accords> [dostęp: 18.10.2023].
19. I wojna światowa i później, <https://www.britannica.com/place/Palestine/World-War-I-and-after> [dostęp: 21.11.2023].
20. ITV News – Antysemickie incydenty w Wielkiej Brytanii rosną od wybuchu wojny Izrael-Gaza, <https://www.itv.com/news/2023-10-17/antisemitic-incidents-in-uk-rise-by-581-since-outbreak-of-israel-gaza-war> [dostęp: 20.10.2023].
21. IWM – Kim był Lawrence z Arabii?, <https://www.iwm.org.uk/history/who-was-lawrence-of-arabia> [dostęp: 03.11.23].
22. Izraelski atak na syryjski reaktor jądrowy w 2007 roku: Wnioski dla Iranu, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/israels-2007-strike-syrian-nuclear-reactor-lessons-learned-iran> [dostęp: 07.12.2023].
23. Jewish Virtual Library – Tło i przegląd kampanii Synaj-Suez, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/background-and-overview-sinai-suez-campaign> [dostęp: 02.11.2023].
24. Jewish Virtual Library – Tło i przegląd Wojna Jom Kippur, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/background-and-overview-yom-kippur-war> [dostęp: 23.10.2023].
25. Journal of Palestine Studies z University of California Press, <https://online.ucpress.edu/jps/article-abstract/41/3/54/54634/The-Origins-of-Hamas-Militant-Legacy-or-Israeli> [dostęp: 16.10.2023].
26. Kneset – wyjaśnienie, <https://www.knesset.gov.il/> [dostęp: 25.10.2023].
27. Kronika żydowska, <https://www.thejc.com/> [dostęp: 25.10.2023].
28. Mandat brytyjski, <https://www.adl.org/resources/backgrounder/british-mandate> [dostęp: 25.10.2023].
29. NLI – Druga alija, <https://www.nli.org.il/en/discover/israel/zionism/zionism-history/second-alayah> [dostęp: 03.11.2023].
30. OHCHR – Komisja śledcza zbiera dowody zbrodni wojennych popełnionych przez wszystkie strony w Izraelu, <https://www.ohchr.org/en/press-releases/2023/10/commission-inquiry-collecting-evidence-war-crimes-committed-all-sides-israel> [dostęp: 06.11.2023].
31. Palestyna – „Mandat brytyjski, syjonizm, konflikt” z Britannica [dostęp: 05.11.2023].
32. Pierwsza alija, https://dbpedia.org/page/First_Aliyah [dostęp: 04.02.2024].
33. Pierwsza alija, <https://tohistoria.pl/alija/> [dostęp: 05.02.2024].
34. Politico – Analiza izraelskiego punktu widzenia na konflikt w Gazie, <https://www.politico.com/news/israel-gaza-conflict> [dostęp: 05.11.2023].
35. POLITICO – Informacje opublikowane w POLITICO, <https://www.politico.com> [dostęp: 16.10.2023].
36. Przegląd działań wojny sześciodniowej dzień po dniu, <https://www.jewishvirtuallibrary.org/day-by-day-action-review-of-the-six-day-war> [dostęp: 02.11.2023].
37. Reuters – Jak fala antysemityzmu wpływa na kraje na całym świecie, <https://www.reuters.com/world/how-surge-antisemitism-is-affecting-countries-around-world-2023-10-31> [dostęp: 20.10.2023].
38. Sprawy Zagraniczne – Artykuł pt. „Co Palestyńczycy naprawdę myślą o Hamasie”, <https://www.foreignaffairs.com/israel/what-palestinians-really-think-hamas> [dostęp: 21.10.2023].

39. The Media Line – W sondażu wśród Palestyńczyków większość popiera Hamas, konflikt zbrojny, <https://www.themedialine.org/> [dostęp: 21.10.2023].
40. The National News – Oś czasu: Proces pokojowy na Bliskim Wschodzie trwający cztery dekadę, <https://www.thenationalnews.com/world/mena/timeline-the-four-decade-middle-east-peace-process-1.970763> [dostęp: 23.10.2023].
41. The Times of Israel – IDF rozpoczyna szeroko zakrojone ataki w Strefie Gazy, podczas gdy wojska lądowe dzielą ją na dwie części, <https://www.timesofisrael.com/idf-launches-widespread-strikes-in-gaza-as-ground-troops-divide-strip-in-two/> [dostęp: 08.11.2023].
42. The Washington Institute – artykuł na temat „Sondaże pokazują, że większość mieszkańców Strefy Gazy była przeciwna zerwaniu zawieszenia broni przez Hamas”, <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/polls-show-majority-gazans-were-against-breaking-ceasefire-hamas-and-hezbollah> [dostęp: 21.10.2023].
43. UN News – W ciągu ostatnich trzech miesięcy nastąpił znaczny wzrost przemocy na Zachodnim Brzegu Jordanu, <https://news.un.org/en/story/2023/09/1141572> [dostęp: 25.10.2023].
44. Uniwersytet Kalifornijski w Santa Barbara, na temat roli Holokaustu w ustanowieniu państwa Izrael, <https://holocaust.projects.history.ucsb.edu/Research/Proseminar/tomerkleinman.htm> [dostęp: 05.12.2023].
45. Wojna Jom Kippur <https://www.history.com/topics/middle-east/yom-kippur-war> [dostęp: 23.10.2023].
46. Wojna sześciodniowa – oś czasu, <https://www.sixdaywar.org/timelines/> [dostęp: 27.10.2023].
47. Zamieszki na lotnisku w Machaczkale. Szef Federacji Gmin Żydowskich w Rosji: uczestnicy powinni zostać ukarani, <https://polskieradio24.pl/5/1223/artykul/3271153,zamieszki-na-lotnisku-w-machaczkale-szef-federacji-gmin-zydowskich-w-rosji-uczestnicy-powinni-zostac-ukarani> [dostęp: 08.01.2024].

Dane kontaktowe

Michał Osmenda, michal.osmenda1@gmail.com